

تقدیم به

یکایک اعضای خانواده ؛ همسر مهربان و عزیز و

فرزندان دلبند ؛ ناز دستر و شیر پسر

آنان که وجودشان همه رحمت ، مهر و محبت بود؛

چنان که صادقانه در این راه فراز و نشیب یاری رساندند

و همه کسانی که در این پژوهش حمایت کردند.

بانوی ارس

(رمان تاریخی)

جلد اول

نگارش:

انور خامه‌ای

پژوهش و تصحیح:

سید مهدی سیدقاسمی

سروشنامه: خامه‌ای، انور، ۱۳۹۷-۱۳۹۵.
عنوان و نام پدیدآور: بانوی ارس: (زمان تاریخی) / نگارش انور خامه‌ای؛ تصحیح سید مهدی سید قطبی.
مشخصات نشر: قم: انتشارات مطیع، ۱۳۹۷. ج ۲. ۲۲×۱۵. م. م.
شابک: ج ۱: ۰-۳۵-۹۹۰۰-۶۰۰-۹۷۸، ج ۲: ۰-۳۷-۹۹۰۰-۶۰۰-۹۷۸ [دوره: ۷-۳۶-۹۹۰۰-۶۰۰-۹۷۸]
وضعیت فهرست نویسی: فیبا • عنوان دیگر: زمان تاریخی.
موضوع: داستان‌های فارسی -- قرن ۱۴؛ Persian fiction -- 20th century
شناسه افزوده: سید قطبی، سید مهدی. ۱۳۵۷-، مصحح
رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۷ ۲-۷۵۲۷ الف/PIR۸۳۴۲ • رده‌بندی دیویی: ۸۶۳/۶۲
شماره کتابشناسی ملی: ۵۵۸۲۰۶۴

انتشارات مطیع

بانوی ارس

(جلد ۱)

نویسنده: انور خامه‌ای

پرویش و تصحیح: سید مهدی قطبی

ناشر: انتشارات مطیع

چاپخانه: پرشس دانش

طراح جلد: سمانه صادقی

نوبت و سال چاپ: اول، زمستان ۱۳۹۷

تعداد صفحات: ۵۸۲ صفحه (وزیری)

شمارگان: ۳۰۰ جلد

شابک: ۰-۳۵-۹۹۰۰-۶۰۰-۹۷۸

قیمت: دوره: ۱۴۰,۰۰۰ تومان

مرکز پخش: پخش کتاب سروش، ۰۲۵۳۷۷۲۷۸۲۸

راه‌های ارتباط با پژوهشگر:

رایانامه (ایمیل): Mehdi.Qotbi@gmail.com

همراه و تلگرام: ۰۹۱۵۵۵۹۰۸۱۱ ||| کانال تلگرام: <https://t.me/mehdighotbi>

اینستاگرام: <https://www.instagram.com/mehdi.qotbi> ||| وبلاگ: <http://mehdiqotbi.blogfa.com>

هرگونه انتشار جزئی یا کلی این اثر به صورت الکترونیکی یا کاغذی، با اقتباس برای نگارش فیلم‌نامه، نمایش‌نامه یا داستان، بدون اجازه‌ی کتبی از مولفان، مجنون است.

فهرست مندرجات

جلد اول

۹.....	مقدمه
۹.....	بانوی ارس
۱۱.....	نور خامه ای
۱۳.....	کتاب حاضر
۱۷.....	فصل اول: سفر پر خطر
۳۱.....	فصل دوم: آشنایی
۴۵.....	فصل سوم: کنکاش
۶۵.....	فصل چهارم: پاداش
۸۱.....	فصل پنجم: کیمیاگر
۱۱۱.....	فصل ششم: نقب
۱۳۷.....	فصل هفتم: انگشتر یاقوت
۱۵۵.....	فصل هشتم: در زیر زنجیر
۱۷۷.....	فصل نهم: راز پنهان
۲۰۱.....	فصل دهم: در میان دوستان
۲۱۵.....	فصل یازدهم: واقعه غیر مترقبه
۲۴۳.....	فصل دوازدهم: زبان سرخ
۲۶۱.....	فصل سیزدهم: دروازه ها گشوده می شود
۲۷۹.....	فصل چهاردهم: پیک عشق

۳۱۱	فصل پانزدهم: در میان دشمن
۳۲۳	فصل شانزدهم: راز و نیاز
۳۴۹	فصل هفدهم: نیمه دیگر سیب
۳۵۹	فصل هیجدهم: از دریچه حوضخانه
۳۷۱	فصل نوزدهم: سرانجام مدعی
۳۷۹	فصل بیستم: پرتو امید
۳۹۳	فصل بیست و یکم: نقشه کیمیاگر
۴۰۷	فصل بیست و دوم: دام دیگر
۴۳۷	فصل بیست و سوم: در پشت حصار قزوین
۴۶۳	فصل بیست و چهارم: شاه تصمیم می گیرد
۴۸۱	فصل بیست و پنجم: دوست ناشناس
۵۰۱	فصل بیست و ششم: ناکامی
۵۲۷	فصل بیست و هفتم: قربانی بی گناه
۵۵۷	فصل بیست و هشتم: کیمیاگر در دام
۵۶۵	فصل بیست و نهم: پیروزی بزرگ

مقدمه

بانوی ارس

نوشتن داستان‌های تاریخی برای خود فلسفه‌ای دارد. فلسفه آن این است که خوانندگان ضمن یک سلسله حوادث شیرین و سرگرم‌کننده، حوادثی که با روح و احساسات بشر سر و کار دارد، وقایع تاریخی صحیح کشور خود یا ممالک دیگر را بیاموزند، از سرگذشت حقیقی و خصوصیات اخلاقی شخصیت‌های تاریخی آگاه شوند و از آداب، رسوم، طرز حکومت، تحولات سیاسی آن کشورها در مرحله معینی مطلع گردند. به عبارت دیگر علت انتشار این داستان‌ها این است که مردم به آسان‌ترین وجهی وقایع تاریخی را فراگیرند و با حوادث تاریخی آشنا شوند.

به همین مناسبت مبتکرین و استادان این فن مانند الکساندر دوما، اوژن سو، جرجی زیدان و غیره حوادث حقیقی تاریخی را چنان با داستان‌های عشقی و قهرمانی آمیخته‌اند که خوانندگان آنها را با کمال میل و اشتیاق می‌خوانند و ضمن تفریح و سرگرمی با تاریخ کشورها نیز آشنا می‌شوند.

متأسفانه در کشور ما تا دهه سی به استثنای چند نمونه معدود سایر داستان‌هایی که به نام تاریخی معروف شده است در حقیقت از تاریخ هیچ چیز ندارد، نه صحنه‌های مهم آن اصالت تاریخی دارد و نه لاقلاً سعی شده است که طرز رفتار

و گفتار آن با دوران مورد بحث تطابق داشته باشد. حتی بعضی اوقات اسامی اختراع کرده‌اند که در هیچ کشوری تاکنون سابقه نداشته است.

داستان «بانوی ارس» که به نظر خوانندگان عزیز می‌رسد سعی شده است که تا حد امکان واجد مفهوم حقیقی داستان تاریخی باشد. تقریباً تمام قهرمانان اصلی این داستان واقعیت تاریخی دارند و صحنه‌های مهم داستان واجد اصالت تاریخی می‌باشد. علاوه بر این کوشش شده است وضع زندگی مردم، تشکیلات دولتی، آداب و عادات دیارب و حرمسرا و غیره آنطور که در این دوره برقرار بوده است بیان شود به این ترتیب خوانندگان ما با مطالعه منظم این کتاب نه تنها با یک داستان شیرین و خواندنی که آکنده از ماجراهای عشقی و قهرمانی و توطئه‌های عجیب و مرموز است سرگرم و مشغول شده‌اند بلکه با وقایع یکی از پرهیجان‌ترین و حساس‌ترین دوره‌های تاریخی ایران یعنی زمان فتحعلی شاه قاجار نیز آشنا گردیده‌اند.

در داستان «بانوی ارس» سرنوشت سرباز بی‌باک و دلاوری را ملاحظه خواهید کرد که در پرتو عشق بی‌آلایش و قهرمانی‌های شگفت‌انگیز خود یکی از بزرگترین سرداران سپاه ایران می‌شود و دلاوری‌های او را در جنگ‌های ایران و روسیه و نبرد ایرانیان با افغانان در تمام تواریخ نوشته‌اند.

در بانوی ارس سرنوشت رقت‌انگیز برادر فتحعلی شاه را مطالعه خواهید نمود که در اثر عشق سوزان به یاغیگری کشانده می‌شود و منشاء یک سلسله حوادث عجیب می‌گردد.

در بانوی ارس با رقابت‌های عجیبی که میان بانوان حرم فتحعلی شاه وجود داشته و از دسیسه‌های سیاسی که میان سیاستمداران آن زمان جریان می‌یافته آگاه می‌شوید.

تمام این حوادث تاریخی با پیوند تخیلات و داستانسرایی به یکدیگر مربوط گردیده و داستان جذاب و خواندنی «بانوی ارس» را تشکیل داده است.

انور خامه‌ای

«انور خامه‌ای» متولد ۲۹ اسفند ماه ۱۲۹۵ در تهران است. او فرزند چهارم «شیخ یحیی کاشانی» از فعالان انقلاب مشروطیت ایران است. شیخ یحیی کاشانی از پیشگامان روزنامه‌نگاری دوره اول مشروطه و سردبیر روزنامه‌های «جبل‌المتین» تهران، «مجلس»، «ایران امروز»، «شهاب ثاقب» و «ایران» بود. انور خامه‌ای که کوچک‌ترین فرزند پدر بود از هفت سالگی همراه او به روزنامه «ایران» می‌رفت و از کودکی با محیط مطبوعات و کار در روزنامه آشنا می‌شد. این عمده‌ترین دلیل او برای ورود به عرصه مطبوعات و علاقه وی به این حرفه شد.

انور خامه‌ای در سال ۱۳۴۰ برای درمان بیماری چندین ساله گوارشی به «کلن» آلمان سفر کرد. از آنجا که دره مدوا طولانی شد، در رشته اقتصاد دانشگاه «هایدلبرگ» ثبت‌نام کرد. او سه سال در دانشگاه‌های «هایدلبرگ» و «هامبورگ» و پنج سال در دانشگاه «سوئیس» این رشته را دنبال کرد و درجه دکتری در اقتصاد گرفت. همزمان در مدت پنج سال تحصیل در دانشگاه «فرایبورگ» سوئیس در انستیتوی روزنامه‌نگاری این دانشگاه نیز ثبت‌نام کرد و پس از دو سال در سال ۱۳۴۸ موفق به اخذ دیپلم عالی روزنامه‌نگاری شد.

دکتر «انور خامه‌ای» تنها روزنامه‌نگاری است که حدود هفتاد و پنج سال قلم زد و خاطرات اجتماعی و سیاسی او به نظر اهل قلم یکی از باارزش‌ترین و آموزنده‌ترین منابع برای تهیه تاریخ شفاهی است. وی سال‌ها نماینده و کارشناس سازمان ملل در آفریقا بود و کمک‌های بسیاری به کشورهای تازه استقلال‌یافته این قاره کرد تا بتوانند روی پای خود بایستند. خامه‌ای در طول سفر در آفریقا،

خاطرات، نظرات و شرح وقایعی را که بر او می‌گذشت، برای روزنامه‌های تهران — به‌ویژه روزنامه «اطلاعات» و «ژورنال دو تهران» — می‌فرستاد. بعد از خروج او از آفریقا نام وی بر مکان‌هایی در برخی شهرهای این کشورهای تازه استقلال‌یافته گذارده شد. او سال‌ها سردبیر مجله «اطلاعات هفتگی» و از نویسندگان تحریریه روزنامه اطلاعات بود. صفحات «گزارش روز» روزنامه‌ها از ابتکارات انور خامه‌ای به شمار می‌آید که آن را در روزنامه اطلاعات به تجربه گذاشته بود.

انور خامه‌ای در کنار مقاله‌ها و آثار مطبوعاتی، حدود ۲۰ کتاب چاپ‌شده نیز دارد. «تجدیدنظر طلبی از مارکس تا مائو»، «دیالکتیک طبیعت و تاریخ»، «فلسفه برای همه»، «خاطرات سیاسی»، «خاطرات روزنامه‌نگار»، «اقتصاد بدون نفت» «محنت آباد» و «سال‌های پر آشوب»، نمونه‌ای از تألیف‌های او هستند.

او از دوستان «صادق هدایت»، «بزرگ علوی» و «جلال آل‌احمد» بود. رفاقت انور خامه‌ای با آل‌احمد چنان بود که مجله ده دستان «محنت آباد» خود را به او هدیه کرد. درباره آل‌احمد می‌گوید: «من او را بسیار دوست داشتم و همیشه به او فرصت می‌دادم تا نوشته‌هایش را بتواند به چاپ برساند. نیما هم او را خیلی دوست داشت.» او با تمام علاقه‌ای که به آل‌احمد دارد، چون صحبت از «بزرگ علوی» می‌شود، نگاهش برق دیگری می‌زند و می‌گوید: «او استاد من بود. هم از کلاس‌هایش آموختم و هم از خواندن نوشته‌ها و داستانهایش. بزرگ علوی به لحاظ شخصیت و دانش در دوره فعالیت فرهنگی ما بی‌نظیر بود.»

سرانجام انور خامه‌ای صبح سه‌شنبه ۲۹ آبان ۱۳۹۷ در سن ۱۰۲ سالگی در بیمارستان رجایی کرج به علت نارسایی ریه درگذشت.

کتاب حاضر

رمان تاریخی «بانوی ارس» ابتدا به صورت پاورقی در سال ۱۳۳۷ به مدت هشت ماه و در ۲۱۶ قسمت پیاپی هر روز در روزنامه اطلاعات؛ پرتیراژترین روزنامه وقت کشور، منتشر شده است. انور خامه‌ای درباره چگونگی نگارش این داستان چنین می‌نویسد:

«قبل از این که من مسئولیت اطلاعات هفتگی را قبول کنم، در همان سرویس گزارش‌ها که بودم یک پاورقی چاپ می‌شد. حالا یا داستان‌هایی را ترجمه می‌کردند یا داستان‌هایی را که اشخاص نوشته بودند می‌آوردند و در آنجا چاپ می‌کردند. وقتی یکی از پاورقی‌های تمام شده بود و می‌خواستند یک چیزی جای آن بگذارند معمولاً صاحب امتیاز و مدیر مسئول روزنامه اطلاعات از من پرسید چه بگذاریم. یکی دو داستان ترجمه شده ارائه داده بودند، من آنها را خواندم، نپسندیدم. فکر کردم خودم می‌دانم یک داستانی بنویسم چون قبلاً هم برای مجله فردوسی یک داستانی نوشته بودم به مسعودی گفتم من می‌توانم این کار را بکنم، شما ببینید صلاح هست یا نه، گفت حالا شما بنویسید. من فصل اول داستان را که عنوانش بانوی ارس بود و مربوط به اوایل قاجاریه بود نوشتم و دادم به مسعودی. مسعودی خوانده بود و داده بود اشخاصی هم خوانده بودند، گفته بودند خیلی خوب است. گفت همین را بگذارید. ما هم شروع کردیم هر روز این داستان را در پاورقی اطلاعات گذاشتیم. یک ماهی از این کار گذشت بعد که مسئله انتقال من به اطلاعات هفتگی پیش آمد. در عین حال که کار مجله را می‌کردم، این پاورقی را هم قسمت به قسمت می‌نوشتم و هر روز برای چاپ می‌فرستادم. بنابراین برای آن هم از روزنامه اطلاعات یومیه مبلغی، که حدود هزار تومان می‌شد می‌گرفتم. حقوق و درآمد من در آن تاریخ در حدود پنج شش هزار تومان می‌شد

که شاید هیچ یک از کارمندان اطلاعات، حتی سردبیر یومیه‌اش هم در آن هنگام چنین در آمدی نداشت.^۱

با وجود انتشار مجموعه داستان‌های کوتاه «محنت آباد» و نگارش رمان تاریخی «بانوی ارس» توسط انور خامه‌ای اما وی هیچ‌وقت خود را داستان‌نویس معرفی نکرد و ادعای در این باره نداشت:

«من داستان نویس نیستم و ادعای داستان نویسی هم ندارم. اما حوادثی که پیرامین ما روی می‌دهد گاهی به اندازه‌ای شورانگیز است که تنها شرح و توصیف آنها همراه با تراش احساسات و تأثرات نگارنده، کیفیتی می‌یابد که چیزی از یک اثر هنری کم ندارد».

مگر هنر چیست؟ هنر وسیله‌ای است که از طریق برانگیختن احساسات و عواطف خواننده، بیننده یا شنونده با به طور عام درک کننده آن، پیام آفریننده‌اش را به وی منتقل می‌سازد. یک اثر هنری محمل یک چنین پیامی است. آیا این پیام می‌تواند از واقعیات انسانی به دور و از محتوای انسانی خالی باشد؟ مسلماً نه. چون در این صورت چگونه خواهد توانست احساسات و عواطف گیرنده آن را برانگیزد؟! و به فرض محال که این احساسات و عواطف را برانگیزد، چه ارزشی خواهد داشت؟! من با آن نویسنده‌ای که محتوای هنر را ابداع ذهن هنرمند می‌پندارد و معتقد است انعکاس واقعیات زندگی در آثار هنری اثر قاصر بیشتر باشد، به همان نسبت ارزش آنها کمتر است، به هیچ روی موافق نیستم.

هنر یک پدیده اجتماعی و انسانی است و باید از واقعیات انسانی الهام بگیرد.

^۱ خاطرات روزنامه‌نگار / انور خامه‌ای؛ با همکاری و ویرایش محمدعلی شهرستانی. - تهران:

آنچه در مجموعه داستان «محنت آباد» یا رمان تاریخی «بانوی ارس» می‌خوانید به گونه‌ای داستان مانند شرح و توصیف بعضی رویدادهایی است که آنها را دیده یا شنیده‌ام. اما رویدادهایی که شورانگیز بوده، چنان در روح و عواطف من اثر گذاشته که نتوانسته‌ام از نگارش آنها چشم‌پوشم. هر کدام از آنها در فرصتی و فراغتی، در گوشه‌تنهایی قلمی شده است بیشتر برای برون‌تراوی تأثرات خودم، نه به خاطر نشر یا انتشار. از این رو بیشتر به محتوا توجه شده است تا به شکل و فرم. باز به همین جهت سبک نگارش و شکل و تکنیک آنها منسجم نیست و با هم فرق دارد.

بی‌شک از این نظر بی‌عیب و نقص نیست. خواهم از خوانندگان این است که بیشتر به محتوا ننگرند تا به شکل. چون نوشته یک داستان‌نویس حرفه‌ای نیست.^۱

به هر حال نگارش تدوینی و انتشار همزمان کتاب بانوی ارس در روزنامه، علاوه بر بروز غلط‌های چاپی، باعث برخی اشکال‌ها مانند املای اشتباه و متفاوت برخی نام اشخاص، مکان‌ها و ... در قسمت‌های مختلف متن گردیده بود که خواننده کتاب را در درک محتوای کتاب سردرگم می‌کرد. برای همین، پژوهشگر متن حاضر را به دقت و با وسواس زیاد بارها مطالعه و بررسی نمود و در حد توان ابهام‌های محتوایی و املایی متن را برطرف نموده است.

سید مهدی سید قطبی

زمستان ۱۳۹۷

^۱ «محنت آباد» (مجموعه داستان) / انور خامه‌ای، - تهران: ایران مهر، ۱۳۷۹.